

Immanuel – God with us

Summary: In the biblical tradition, there is a conviction of the People of God, based on the God's covenant with him, namely that God is on his side, that he is in his middle, that he acts for his benefit. This fact is also a base of the Isaiah's prophecy of Emmanuel („God with us“), a mysterious person, who is a sign of the God's protection from foes of the People of the Covenant. Originally only a little important event of the story of the Judean kingdom which God enters through his sign, becomes, in deeper understanding of the God's word, a sign of the saving presence of God in the eschatological, definitive sense. The first Christian communities perceived the coming of the Son of God in the human flesh through the birth from the Virgin as a fulfilment of this prophecy. In his life's mission, he realized the full presence of God amongst the people through liberation of the man from the power of the sin which bars from living fellowship with God. He accomplished the definitive triumph over this enemy on the cross, therefore he can be always with us and work for our benefit also in his exalted existence, which overlaps time and space.

BOŽÍ SLOVO V KATECHETICKÉ PRÁCI

Aleš Opatrný

Chce-li člověk něco dobře dělat, potom se zpravidla ptá, jak dělat věc co nejlépe. V katechetické činnosti by otázce „jak?“ měla vždy předcházet otázka „kdo?“, čili zda ten, kdo má práci konat, je k tomu způsobilý. Pokud jde o práci s Písmem, musíme se ptát, zda pro toho, kdo má bohatství Písma přibližovat druhým lidem – ať dětem či dospělým, je Boží slovo důležitým a milovaným Božím darem, o jehož jedinečnosti, ceně a nezastupitelné důležitosti je sám přesvědčen, podobně jak o tom smýšleli koncilní otcové.

Koncil a Písmo

Druhý vatikánský koncil se přihlásil k velmi starobylé tradici církve, když se ve věroučné konstituci o Božím zjevení vyjádřil o Božím Písmu tak, že úctu k Písmu postavil prakticky na roveň účtě ke Kristovu tělu v eucharistii:

Církev měla vždy v účtě Boží Písmo jako samo tělo Páně, vždyť – především v posvátné liturgii – nepřestává brát a podávat věřícím chléb života se stolu jak Božího slova, tak Kristova těla.¹

Někteří z nás pamatují předkoncilní situaci, pokud jde o vztah k Božím slovu. Ostatně katechetické učební pomůcky z doby po 1. světové válce to dokládají i těm, kteří pamatovat nemohou. Ve výuce náboženství nefigurovalo zpravidla Písmo jako takové, ale mnohem víc biblická dějeprava. Ta podávala vybrané úryvky z Písma a to většinou jako morální ponaučení. Kromě toho tehdejší stav běžně používané katolické exegeze byl takový, že většina vyučovaných chápala slova Písma, pokud popisovala nějakou událost, jako věrný popis toho, „jak to tenkrát bylo“. Tak se dostávala mnohdy do pozadí legitimní otázka „Co text znamená?“, čili co nám říká o Bohu, o jeho vztahu k lidem a o vztahu lidí k Bohu? Proto by nás nemělo překvapit, že koncil řekl důrazně něco, co by se snad dnes mohlo považovat za samozřejmost, o které není třeba mluvit: *Věřícím křesťanům musí být dokořán otevřen přístup k Písmu svatému.²*

A dále nabádá k další zdánlivé samozřejmosti, k osobnímu přístupu k Písmu, k jeho četbě: *Posvátný sněm naléhavě a důrazně vybízí také všechny věřící, především řeholníky, aby častým čtením Písma svatého získali „nesmírně cenné poznání Ježíše Krista“ (Fp 3,8). „Vždyť neznat Písmo znamená neznat Krista.“ Ať tedy rádi přistupují přímo k posvátnému textu jak prostřednictvím posvátné liturgie, která oplývá božskými výroky, tak ve zbožné četbě nebo prostřednictvím vhodných vzdělávacích zařízení nebo pomocí jiných prostředků, které se v naší době všude chvályhodně šíří se souhlasem a péčí pastýřů církve.³*

Četba Písma ovšem není jen četbou, která má vést ke znalostem. Koncil mluví o Písmu jako o inspiraci a normě ve všem kázání a v pěstování křesťanské zbožnosti. A dále zdůrazňuje osobní rozměr setkání čtenáře s Bohem při četbě Písma: *Je tedy třeba, aby se všechno církevní kázání i křesťanská zbožnost živila a řídila Písmem svatým. V posvátných knihách totiž Otec, jenž je na nebesích, s láskou vychází vstříc svým dětem a rozmlouvá s nimi.⁴*

Toto setkání je oboustrannou komunikací. Člověk v něm na Boží slovo odpovídá modlitbou: *Ať však pamatují, že četba Písma svatého má být provázena modlitbou, aby se stala rozhovorem mezi Bohem a člověkem. Neboť „jeho oslovujeme, když se modlíme; jemu nasloucháme, když čteme božské výroky“.⁵*

Aby dnešní člověk o Písmo vůbec stál, potřebuje být přesvědčen o užitečnosti takového počínání. Nestačí jen autoritativní přikazování. Je tedy velkou otázkou, zda ten, kdo druhé do Písma uvádí, má o něm takové mínění, jak ho prezentuje koncil: *Slovo Boží má takovou sílu a moc, že je pro církev oporou a životem a pro její děti posilou víry, pokrmem duše, čistým a trvalým pramenem duchovního života. Proto o Písmu svatém nadmíru oprávněně platí slova: „Slovo Boží je plné života a síly“ (Žd 4,12), „má moc vzdělávat a zjednávat dědictví (ve společenství) všech posvěcených“ (Sk 20,32; srov. 1 Sol 2,13).⁶*

Pro katechetickou práci s Písmem je zde řada otázek, z nichž vybíráme následující: Jaký je vztah katechety/katechety k Písmu? Jakou roli hraje Písmo v jeho osobním životě víry? Jak se orientuje v Písmu samém, v jeho výkladu a v dobovém pozadí

DOC. ING. MGR. ALEŠ OPATRNÝ, TH.D.
Kněz Arcidiecéze pražské. Doktorské studium absolvoval na CM teologické fakultě v Olomouci, kde se též habilitoval v oboru pastorální teologie. Tento obor vyučuje na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.

biblických knih? Jakým způsobem bude uvádět svěřené osoby (děti, dospívající, dospělé) do vztahu k Písmu?

Vztah k Písmu

Krásu hor přiblížíme tomu, s kým se na ně vypravíme, a to jen tehdy, když je sami známe a milujeme. S Písmem je to obdobné. Sebedůmyslnější „technika“ práce s biblickým textem nebo velmi zajímavé hry s biblickou tematikou nemohou „naučit“ děti ani dospělé láskou k Písmu. To může jen ten, kdo má Bibli opravdu rád, žije s ní a žije z ní. Proto se musí katechizující zamyslet nejdřív sám nad sebou. Neměl by v první řadě zkoumat šíři svých znalostí o Bibli a jejím výkladu, jakkoliv jsou nutné, ale spíše to, zda je Bible součástí jeho života. Nejen zda si v ní často čte, ale zda ovlivňuje obsah jeho myšlení. Obrazně řečeno, „zda nosí Bibli ve své vlastní hlavě s sebou“ a zda s jejími texty vede uvnitř sebe sama rozhovor.

Poznání, které církev nese a rozvíjí v dějinách, shrnují výpovědi katechismu. Kdybychom to srovnali s učebnicemi matematiky, tak výpovědi katechismu jsou něco jako správné výsledky početních úloh. Pro katechizovaného ovšem není důležité jen znát tyto „výsledky“ (správné formulace křesťanského učení), ale je také důležité, jak k nim dospěje. To mnohdy znamená hledání, v němž odlišuje cesty vedoucí k cíli od cest bludných. A právě Bible je mnohostranným svědectvím o tom, jak člověk v životě hledá a nalézá Boha a jeho pravdu a jak Bůh hledá člověka. Bible tedy nepřináší jen „výsledky“, ale mluví o životních cestách lidí v minulosti a inspiruje životní cesty čtenáře v současnosti. Je jí tedy třeba vnímat jako průvodce a inspirátorku života a jako svědectví o nesnadných cestách člověka k nacházení souladu s Bohem. Bibli nechápeme jako souhrn výroků, které nám podávají pravdu připravenou ke snadnému užití, nebo kterými hned vše vyřešíme.

Proto všichni příslušníci duchovního stavu, především Kristovi kněží a další, kteří se jako jáhni nebo katecheti řádně věnují službě slova, musí zůstat v trvalém styku s Písmem vytrvalou duchovní četbou a důkladným studiem, aby se nikdo z nich nestal „jenom navenek povrchním kazatelem Božího slova, kterému uvnitř nenaslouchá“, když má – zvláště v posvátné liturgii – sdělovat věřícím, kteří jsou mu svěřeni, nezměrné bohatství Božího slova.⁷

Svět Starého zákona

Starozákonní texty pocházejí skutečně „z jiného světa“, totiž z jiné doby a jiné kultury, než je doba a kultura současná. To dělá mnoha našim současníkům obtíže a někdy to vede k opomíjení Starého zákona nebo k jeho podceňování. Je ale třeba mít na mysli, že kultura a náboženské prostředí, v němž myslel, modlil se a žil Ježíš, byla právě nesena obsahem Starého zákona. Proto je třeba brát tento myšlenkový, náboženský a kulturní svět vážně. K tomu je nutné vnímat stěžejní starozákonní témata a na nich stavět porozumění starozákonním textům. Zde připomeneme jen některé zásadní věci. Především zdůrazněme chápání dějin a dějinných událostí. Slyší-li Evropan nějakou historku, ptá se obvykle na její pravdivost, tedy zda se věci staly tak, jak jsou popisovány. Člověk Starého zákona se ale ptá jinak: totiž co ono vyprávění znamená. V případě Bible: co vypovídá o Bohu a o člověku, o jejich vztazích. Základním a výchozím tématem Starého zákona není stvoření světa (kterým dost nešťastně stále ještě řada katechizujících cestu do Starého zákona začíná).

Je jím vyvolení Abrahama, vysvobození z Egypta a smlouva na Sinaji, která byla mnohokrát porušena, obnovována a nakonec v Ježíši Kristu nově ustavena jako trvalá a nezrušitelná. Starozákonním textům ani vzájemnému vztahu Starého a Nového zákona nelze dobře rozumět bez pochopení základních zkušeností izraelského národa s Hospodinem. Jimi jsou jak zkušenost s Bohem vysvobozujícím z Egypta, tak s Bohem, který ze své iniciativy uzavírá smlouvu, již je třeba chápat jako zásadní vazbu mezi Izraelem a Hospodinem.

Milující Bůh, když měl na mysli a pečlivě připravoval spásu všeho lidstva, vyvolil si v jedinečném plánu národ, aby mu svěřil svá zaslíbení. Uzavřel totiž smlouvu s Abrahámem (srov. Gn 15,18) a prostřednictvím Mojžíše s izraelským lidem (srov. Ex 24,8). Národu, který si tak získal, se zjevil slovy i skutky jako jediný pravý a živý Bůh, aby Izrael mluvil ústy proroků, aby chápal stále hlouběji a jasněji a aby je dále rozšiřoval mezi pohany... Plán spásy, který autoři posvátných knih předpověděli, vylíčili a vyložili, je obsažen v knihách Starého zákona jako pravé Boží slovo. Proto si tyto Bohem inspirované knihy zachovávají trvalou hodnotu: „Všechno, co kdysi bylo napsáno, bylo napsáno k našemu poučení, abychom z Písma čerpali vytrvalost a povzbuzení, a tak měli naději“ (Ř 15,4).⁸

Foto: Martina Orlovská

Svět Nového zákona

I tento svět je časově vzdálený a kulturně odlišný od současnosti; v něčem jinak než starozákonní svět, v něčem stejný. V první řadě je třeba chápat svět Nového zákona jako navazující na svět starozákonní, tedy ne jako jeho popření nebo „převrácení“ do úplně jiné podoby. Přesto je zde jeden zásadní rozdíl, který nelze přehlédnout. Zatímco ve Starém zákoně je příjemcem Božích oslovení, zaslíbení a požadavků vyvolený národ, tedy lid, je v Novém zákoně příjemcem Boží zvěsti jednotlivce, který je tímto oslovením volán k odpovědi. A pokud tento jedinec odpovídá kladně, stává se součástí společenství Ježíšových učedníků a po křtu součástí společenství církve, tedy Ježíšova tajemného těla. Proto četba Nového zákona vyžaduje od čtenáře a posluchače ještě silněji dialogický postoj, než tomu je u Starého zákona. Z toho důvodu je třeba velkou část evangelijních textů prezentovat jako osobní oslovení toho, kdo je slyší nebo čte, a jako volání k adekvátní odpovědi, nikoliv jako pouhou zprávu o událostech Ježíšova působení. Podobně texty ze Skutků apoštolů nejsou především informací o peripetiích života prvotní církve nebo souhrnem předpovědí do budoucna (Apokalypsa), ale především zvěstí o Ježíši ukřižovaném a vzkříšeném a o důsledcích jeho vykupitelského činu, na což je třeba vírou odpovídat.

Boží slovo, které je Boží silou k spáse pro každého věřícího (srov. Ř 1,16), je vynikajícím způsobem podáno a projevuje svou silou ve spisech Nového zákona. Když se totiž naplnil čas (srov. Ga 4,4), Slovo se stalo tělem a přebývalo mezi námi, plné milosti a pravdy (srov. J 1,14). Kristus založil Boží království na zemi, skutky a slovy zjevoval svého Otce i sebe a své dílo dovršil smrtí, zmrtnýchvstáním, slavným nanebevstoupením a sesláním Ducha svatého. Povýšen ze země přitahuje všechny k sobě (srov. J 12,32 řec.), neboť on jediný má slova věčného života (srov. J 6,68). Toto tajemství však nebylo odhaleno jiným pokolením tak, jak bylo nyní zjeveno jeho svatým apoštolům a prorokům v Duchu svatém (srov. Ef 3,4-6 řec.), aby hlásali evangelium, probouzeli víru v Ježíše Krista a Pána a shromáždili církev. Trvalým a božským svědectvím o tom jsou spisy Nového zákona.⁹

Žalmy

Ačkoliv jsou žalmy samozřejmě součástí Starého zákona, věnujeme jim zde ještě zvláštní pozornost, a to ze dvou důvodů. Jednak proto, že žalmy jsou modlitbami, a dále proto, že jejich obsah zrcadlí životní situace modlícího se člověka, jako je hledání důvěry, ořes z životního nezdaru, radost z Boha a podobně, tedy to, co se v lidských dějinách vyskytuje podnes. Z uvedených důvodů tedy mohou a mají být žalmy „škoulou modlitby“. Některé vyžadují v podstatě jen reflexi stavu modlícího se, aby si uvědomil, že je v podobné situaci, jako byl autor žalmu. Jiné vyžadují znalost aspoň základních starozákonních událostí, zejména vyvedení z Egypta, aby jim současník dostatečně rozuměl. Přestože existují některé žalmy, se kterými se nemůžeme snadno ztotožnit, s většinou z nich se dnešní věřící ztotožnit může. A proto se „životem s žalmy“ lze učit modlitbě a kultivovat její obsah.

*Často se můžeme slovy žalmu modlit vhodněji a vroucněji, ať už vzdáváme díky nebo jásetem velebíme Boha, či ho prosíme z hlubin své tísně.*¹⁰

*Ten, kdo zpívá žalmy, otevírá své srdce těm emocím, které z každého žalmu vanou podle jeho literárního druhu, ať je to nářek, důvěra, díkůčinění nebo ať jsou to jiné druhy.*¹¹

Osobní práce katechizujících

Vzhledem k úkolu přibližovat Boží slovo a probouzet vůči němu lásku a důvěru jsou u katechizujícího nutné dvě věci, které spolu souvisejí, ale nejsou navzájem nahraditelné. Je to četba Písma a studium výkladové literatury. Četba Písma má být normální součástí života každého křesťana, zvláště katechety. Dosáhnout toho, aby se Písmo stalo trvalou součástí myšlení křesťana a trvale ovlivňovalo struktury jeho myšlení, lze pouze vytrvalou a plánovitě rozloženou četbou¹², která zajistí během života opakovaný kontakt s celým bohatstvím Písma. Studium výkladové literatury uvádí čtenáře do dobového pozadí biblických knih, do časově i zeměpisně vzdálené kultury a do výsledků exegetických věd¹³. Učí ho tak rozumět textům Písma správně, tedy tak, aby je pouze nepřizpůsoboval svému horizontu vnímání nebo do nich nevnášel své dnešní zkušenosti, názory a postoje.

Tak tedy čtením a studiem posvátných knih „ať se šíří slovo Páně a ať je přijímáno s úctou“ (2 Te 3,1) a poklad zjevení církvi svěřený ať stále více naplňuje lidská srdce. Jako z vy-

*trvalé účasti na eucharistickém tajemství vzrůstá život církve, tak smíme doufat v nový podnět pro duchovní život ze zvýšené úcty k Božímu slovu, které „trvá na věky“ (Iz 40,8; srov. 1 Pt 1,23-25).*¹⁴

V neposlední řadě je však třeba také zdůraznit duchovní rozměr přístupu k Písmu. Biblické knihy Starého i Nového zákona byly napsány věřícími lidmi pro věřící lidi a to pod vlivem působení Ducha Svatého. Nelze s nimi tedy pracovat „bezduchým“ způsobem, tedy přístupem, který se opírá jen o vzdělání a lidské intelektuální schopnosti.

*Dále je třeba, aby vykladač pátral po smyslu, jaký v daných okolnostech a v dobové i kulturní situaci chtěl svatopisec vyjádřit a vyjádřil pomocí literárních druhů v té době užívaných... Protože však se má Písmo svaté číst a vykládat v témž Duchu, ve kterém bylo napsáno, v zájmu správného vystižení smyslu posvátných textů je třeba neméně pečlivě přihlížet k obsahu a jednotě celého Písma a přitom mít na zřeteli živou tradici celé církve a analogii víry.*¹⁵

Protože je Písmo průvodcem a inspirací pro celý život víry křesťana, je studium a rozjímání jeho obsahu celoživotním úkolem. Tak by to měl chápat katechizující, aby mohl k témuž postoji inspirovat a vést katechizované. Vždyť o knihách Písma platí: „Vše, co je v nich napsáno, je vdechnuto Bohem a hodí se k poučování, k usvědčování, k napravování a k výchově ve spravedlnosti. Tak je potom Boží člověk dokonalý, důkladně vyzbrojený pro každé dobré dílo.“ (2 Tm 3,16-17)

Poznámky:

- 1 DRUHÝ Vatikánský koncil: Věroučná konstituce o Božím zjevení Dei verbum, in: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*, Praha: Zvon, 1995, odst. 21. (Dále jen DV.)
- 2 DV 22.
- 3 DV 25.
- 4 DV 21.
- 5 DV 25.
- 6 DV 21.
- 7 DV 25.
- 8 DV 14.
- 9 DV 17.
- 10 Všeobecné pokyny k Denní modlitbě církve, odst. 105, in: *Denní modlitba církve, I. Doba adventní a vánoční*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- 11 Tamtéž, odst. 106.
- 12 SCARANO, A. *Světlem pro mé nohy je tvé slovo*, Praha: Paulínky, 2007.
- 13 Např.: STRUPPE, U., KIRCHSCHLÄGER, W., *Jak porozumět Bibli. Úvod do Starého a Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 2000. DEISSLER, A. *Chodit s Bohem. Významné texty Starého zákona*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. CASTRONOVOVÁ, F. *Seznamujeme se s Písmem svatým*. Praha: Paulínky, 2007. KOPPOVÁ, J. *Starý zákon - kniha pro dnešní dobu. Cesty k dějepisným knihám Izraele*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.
- 14 DV 26.
- 15 DV 12.

God's word in catechetical work

Summary: The importance of good working with the Scriptures in catechetical activities is, according to the church, indisputable. But that does not mean that everybody perceives it in that way. Therefore the article wants to bring closer some inspirations of the Constitution Dei Verbum of the Second Vatican Council in reference to relationship to the Scriptures and its usage in catechetical work. It does not focus on methods of working with the Scriptures, but it wants to spark off the catechists to muse on their relation to the Scriptures and it wants them to think about whether they understand and work with the Scriptures in catechesis at the level, which corresponds to the Council's wishes.